

תסבוכות עלול העולם להיכנס בגלל השווקים
הפיננסיים עדיין מוגבלת. ועוד יהיו משברים".

שהתיאוריות הכלכליות לא יצליחו למנוע?
פרופ' אריאל רובינשטיין: "תיאוריות כלכליות לא מצליחות ולא נכשלות, לדעתי. מי שמצליח או נכשל הם כלכלנים שמשתמשים בהן. הם טיפחו בוחיחות דעת ציפיות שישנה איוז אמת מוחלטת על כלכלה ושהם מחזיקים בה. הציבור האמין להם ועכשיו מרגיש נבגה. אני לא מאשים בכך את הציבור אלא בהחלט מאשים את עצמנו, הכלכלנים. או לפחות את רובנו". למה הציבור הלך שבי אחרי הכלכלנים?

רובינשטיין: "כי כולם קצת מבנים כלכלה; המושגים שלה נראים נגישים לרבים. כלכלה היא מרכיב של תרבות, מערך של אמונות, דעות וערכים. וזה בסדר לא בסדר שהיא מתחזה למדע לכל דבר ובכך יוצרת ציפיות לא מציאותיות. בשבוע שעבר כמעט והתנגש מטאור באחד מכווכבי הלכת. לא ראיתי שבעקבות זאת נפתח דיון ציבורי על מעמדה של פיזיקה או אסטרונומיה".

כלומר, איש לא מאשים את הגיאולוגים ברעידת אדמה, כולם מאשימים את הכלכלנים באינפלציה או מיתון?

פרופ' צבי אקשטיין: "למחקר הכלכלי וליישומי המדיניות הנובעים ממנו יש כישלונות ויש הצלחות. ההצלחות רוממו את מעמדם של הכלכלנים יחסית לחוקרי חברה אחרים, אבל גם העמידו בפניהם דרישות ותביעות להבטחת שג' שוג מתמיד. כשהן לא תמיד מתממשות, מודבקת בעוסקים בכלכלה סטיגמה של מחדל".

אבל מחדל היה פה. מעטים ראו את הנזל. אקשטיין: "המשבר שהחל לפני שנתיים בהחלט הפתיע בעונו. על סמך העובדות שאני מכיר, הגעתי למסקנה שזהו משבר יותר מקיף ועמוק מאלו שהתחוללו במאות ה-19 וה-20. גופים פיננסיים גדולים ביותר התמוטטו כהרף עין. אנשים שהאמינו שיש זהב במרתפים של הבנק שלהם, כלומר שהכסף שלהם בטוח במאה אחוז, באו לבנק וגילו שאין זהב. הם הגיבו בפאניקה מתפשטת".

הם גם גילו שהבית שלהם שווה חצי ממה שחשבו ושהמשכנתה יקרה בפליים.

אקשטיין: "השווקים הפסיקו לתפקד והכלכלנים לא ידעו למה. אין לנו, כפי שאמר פרופ'

לפני שנתיים זה קרה. בשבוע שבין 11 ל-17 באוגוסט 2007 נפל האסימון אצל הבנקאים והמדינאים: מה שנראה עד אז כתקרית מקומית בקטע נידח של שוק משכנתאות אמריקאי הפך למלחמת עולם פיננסית, שממדיה תפסו את כולם בהפתעה גמורה. קופות הכסף הציבורי נפתחו מיד לרחבה, הריביות החלו לרדת, והביטוי "משבר" חדר בסערה לכותרות העיתונים ולישיבות הדירקטוריונים.

במלאות שנתיים לתחילתו הרשמית של אותו משבר, הזמין "ממון" שישה מבכירי הפרופסורים לכלכלה בארץ לרבישיח בשאלות מי טעה, איפה טעה, למה טעה ומה לעשות כדי לא לטעות בעתיד. את "פסגת הפרופסורים" אירח החוג לכלכלה של אוניברסיטת בר-אילן; המרכז לחקר המוח של האוניברסיטה נתן לנו את האכסניה.

במהלך הדיון השמיעו הפרופסורים דברי ביקור רת, מבוכה וחרטה, אך אין ספק שקהיליית הכלכלנים בארץ לא שותפה לתחושת הכישלון הצורב המרחפת מעל העוסקים בכלכלה כמקצוע בארה"ב ובאירופה. כלכלנינו לא מתבוססים בחשבונות נפש. התיאוריה הכלכלית, הסכימו רוב משתתפי השיח, לא פשטה את הרגל בשנתיים שחלפו. אדרבה, היא הוכיחה את חיוניותה. הצעדים החריגים שננקטו על ידי הממשלות והבנקים המרכזיים לא קראו תיגר עליה. היטיב לנסח את רוח הרברים פרופ' חיים בן שחר, בעבר ראש החוג לכלכלה ונשיא של אוניברסיטת ת"א. בתשובה לשאלתי הפרובוקטיבית האם התיאוריה הכלכלית השלטת פשטה את הרגל, השיב נחרצות: לא ולא. התיאוריה הכלכלית הניעה מדינאים ברחבי העולם להגיב על המשבר כפי שהגיבו, ובכך מנעה את הידרדרותו.

"גם המשבר הארוך של שנות ה-30 של המאה הקודמת לא היה כורח המציאות", אומר בן שחר, "הוא התארך בשל היעדר תיאוריה כלכלית מתאימה לטיפול בו. מאז התקרמה הכלכלה כמדע וידע בצעדי ענק. עובדה: אחרי מלחמת העיר לם השנייה נמנע המערב מלגלוש למיתון נוסף הודות ליישום מאוד מוצלח של מדיניות כפי שהומלצה עליידי הכלכלן הבריטי ג'ון קיינס. עבודות ציבוריות, תקציבים ממשלתיים, מדינת רווחה. קיינס הביא תיאוריה שהצילה את הקפיטליזם מההתמוטטות. היא הייתה תרופה מצוינת לחולי הכלכלה עד אמצע שנות ה-70".

נפלאות התבונה

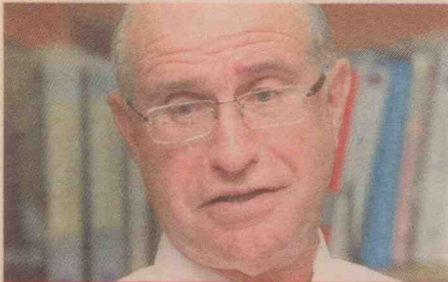
שנתיים אחרי שהאסימון נפל והמונח "משבר פיננסי" החל לצבור תאוצה, כינסנו שישה מבירי הפרופסורים לכלכלה בארץ וזרקנו פרובוקציה: האם התיאוריה הכלכלית פשטה את הרגל?

ואז היא נזנחה.

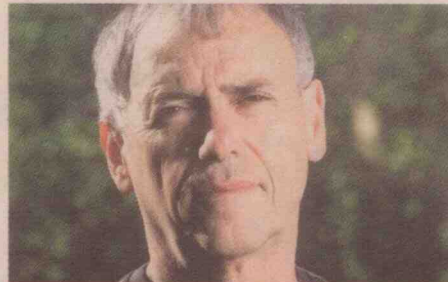
"התרופה הקיינסינית לא יכלה לרפא את משבר האנרגיה של שנות ה-70 ולא את הצירוף של אינפלציה ואבטלה שבאו אחריו. אצל קיינס – וגם אצל ממשכיו ומתנגדיו – אין מענה לזו עוזעים בעולם הפיננסי. פה עדיין רב הנסתר על הנגלה. בשנים האחרונות התרכבו מחקרים בתורת המימון ובשיטות לתמחור של ניירות ערך, אבל צמחה תיאוריה כוללת המסבירה את הקשרים בין שוקי ההון למשק ריאלי. זהו לדעתי הכשל העיקרי של הכלכלנים: הפירמידות צמחו והבועות התנפחו והכלכלנים נשארו ברובם שאננים. הסכנות לא נחשפו, ולכן גם היכולת שלנו להבין לאילו

בן שחר, תיאוריה שעוסקת ביציבות פיננסית. התופעות של בועות ובהלות בשווקים נשארו במידה רבה מחוץ לגוף הנלמד של כלכלה ממוסדת. המחקרים הכלכליים אף לא עסקו כמעט כליל בשוק ההון החוץ-בנקאי. יש פה חור מחשבתי שחור גדול מאוד. איננו יודעים איך לגשר בין הצורך בהתערבות ממשלתית – ואין שווקים פיננסיים ללא התערבות ממשלתית – לבין מניעת תנודות מחזוריות חריפות בפעילות המשק."

אנחנו מתקרבים ליום השנה לנפילתו של בנק ההשקעות ליהמן ברדרס, שהייתה ללא ספק נקודת המפנה במשבר ובדרכי הטיפול בו. אקשטיין: "עד נפילת ליהמן התקיים במשך

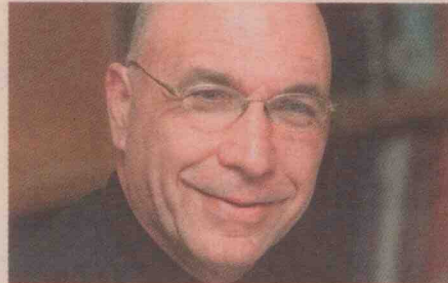
פרופ' אבישי ברורמן, השר לענייני מיעוטים, בעבר כלכלן בכיר בבנק העולמי ונשיא אוניברסיטת בן גוריון

פרופ' אריאל רובינשטיין, פרופסור במחלקה לכלכלה באוניברסיטת תל-אביב וחתן פרס ישראל

פרופ' חיים בן שחר, בעבר ראש החוג לכלכלה ונשיא אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' צבי אקשטיין, המשנה לנגיד בנק ישראל ופרופסור במחלקה לכלכלה באוניברסיטת תל-אביב

ברוורמן: "לאסכולה של השוק החופשי שלוח הרסן היו תשובות מוכנות לכל: השוק יודע הכי טוב, השוק תמיד צודק. קולם של המתלבטים נבלע בהמולת הבטוחים בעצמם"

רובינשטיין: "הכלכלנים האקדמיים, כלומר אנחנו, חיים טוב מאוד. מבוססים היטב בעולם האקדמי ובחברה. מתוך העמדה הבורגנית והנוחה הזאת קשה לבוא ולטעון נגד השיטה"

מנכ"ל ליהמן בראדרס, ריצ'רד פולד, נתקל במפגינים זועמים בצאתו מעדות בפני ועדה של הסנאט לאחר התמוטטות הבנק באוקטובר שעבר

שיבה מחדש?

פרופ' בן-ציון זילברפרב: "לא ולא. המשבר חשף את חולשת הכלכלה בשני נושאים קריטיים. אחד, כבר דובר עליו, הוא היעדר הבנה מעמיקה של תפקוד השווקים הפיננסיים והקשר ביניהם לבין המשק והתנהגות הציבור לא פחות חמורה

איך הניצול לרעה של הכלכלה קשור לכשל הכלכלנים לראות את המשבר המתקרב? **ברוורמן:** "הוא כמובן קשור. הכלכלנים שלא רצו לעשות שקר בנפשם סירבו לתת תשובות חריג משמעות ומרשמים מוחלטים. הם דיברו במונחים של הסתברויות והתנזרות חברתיות, סביבתיות,

פרופ' אבישי ברוורמן: "קודם כל הכלכלנים ניצלו לרעה את מעמדם. בשיעורי הכלכלה של ימי הלימודים שלי היה מיוזג מופלא של חברה, פוליטיקה, פילוסופיה, היסטוריה, מתמטיקה ותרבות. עם הזמן זה התעוות. הכלכלנים התנתקו ממדעי החברה והרווח ועברו לאקדמיקה מתמטית. המור

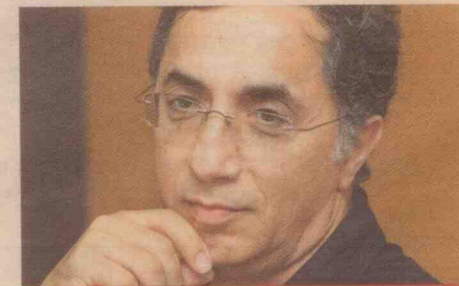
כשנה דיון עקר בשאלה באיזה משבר נמצא העור לם ומה ממוריו. הכלכלנים והמדינאים הכלכליים גיששו באפלה. אחרי נפילת ליהמן הם כבר הבינו שאנחנו עמוק כבוץ. האוהזים בהגאי המשקים תפסו שאסור לבזבז זמן. חובה לפעול מיד ובענק. להחיות את השווקים שמתו. תפקיד חשוב מילאו

האינטואיציה של הבנקאים המרכזיים והתרבות העממית שהלחיצה ורחפה לפעולה; במחקרים עתידיים על המשבר יישמר מקום של כבוד לפסיכולוגיה פוליטית, לאמון הציבור בממשל ובהצהרותיו. די היה בכך שהממשלות הודיעו שהן מאחורי הבנקים – גם ממשלת ישראל – כדי שאז רחים לא יתנפלו על הבנקים, מלבד מקרה אחד.

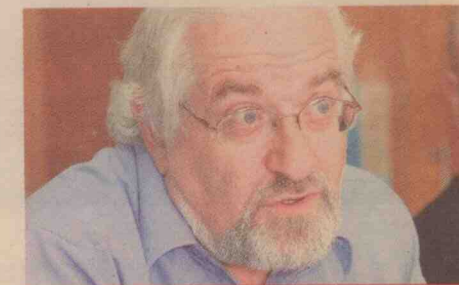
והתגובה המתואמת הצליחה?

אקשטיין: "כן, אני חושב שכן. זאת הצלחה: הנורא מכל לא קרה. לא הירדדנו לשפל כמו של שנות ה-30 של המאה הקודמת. לאורחי העולם, כולל אורחי ישראל, לא נגרמו נזקים ריאליים – פגיעה ברמת חיים, התרחבות העוני – בסדרי גודל שראינו בהיסטוריה של משברים קודמים".

בסופו של דבר, הכלכלנים הצילו את העולם, אחרי שסיבכו אותו?

פרופ' דניאל לוי, ראש המחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר אילן

פרופ' בן ציון זילברפרב, בעבר מנכ"ל משרד האוצר

דלים שלהם לא התחברו למציאות, איבדו את הרלוונטיות. הפן התרבותי והפוליטי הוקרב על מזבח מדעיות מלאכותיות, שלא לומר מזויפת, כפי שטען כאן פרופ' רובינשטיין. במקביל התפתחה תופעה מסוכנת במיוחד: הכלכלנים המקצועיים החלו לנצל לרעה את שליטתם בכלכלה. תופעה זו מצויה, לדעתי, בשורש המשבר של 2008, לא היעדר תיאוריה פיננסית כזו או אחרת.

למה אתה מתכוון ב"ניצול לרעה"?

ברורמן: "אני מתכוון ליהירות שאין לה מקום, שגורמת לקהיליית הכלכלנים לא לראות התרחשויות ממש מתחת לאף שלהם".

רובינשטיין: "הפרופסורים והיועצים הפיננסיים לא ראו מה קורה במרחק של חמישה קילומטר מהקמפוס ומחדר הישיבות של בנק להשקעות. כשהתפרץ המשבר הם אמרו לי: אין לנו מושג מה קורה".

הם לא ראו או בחרו במודע להתעלם?

ברורמן: "רוב המודלים שהכלכלנים משתמשים בהם נשענים על הנחות בעייתיות והתוקף שלהם מוגבל ביותר. אף על פי כן הכלכלנים מציגים את ממצאי המודלים והתיאוריות הללו ככזה ראה וקדש, כתורה מסיני. הם מבקשים להחיל את דפוסי החשיבה הכלכלית, כולל התפיסה של האדם הכלכלי כייצור סופר-רציונלי, על תחומים רבים במדעי החברה, רוח ופוליטיקה. לכך אני קורא ניצול לרעה של הכלכלה".

פרופ' דניאל לוי: "כלכלנים נהגו לומר – ולא בצחוק – שהכלכלה היא מדע אימפריאליסטי, מנסה לכבוש את דרכי החשיבה במדעי החברה האחרים. הם לא היו פתוחים לדיסציפלינות אחרות, לידע שנצבר בסוציולוגיה, פסיכולוגיה, מדעי המדינה. עכשיו מתחילים לראות יותר פתיחות".

על הכלכלנים להצניע לבת?

ברורמן: "כלכלן צריך להיות צנוע בין היתר משום שתופעות כלכליות רבות, מכריעות, ניתנות להבנה רק באמצעות מונחים הלקוחים מפוליטיקה ומפסיכולוגיה. כאשר גדול הכלכלנים, ג'ון קיינס – שנחשב עוד תומך שלושם לחסר חשיבות, קבור עמוק באדמה ממנה הוצא כעת בכבוד – שאל את עצמו מה מניע את האנשים להשקיע או ליוזם, הוא השיב: הרוחות החייתיים, היצרים החייתיים. רחפים, רגשות, אמונות. וגם האינטואיציות".

אנושיות. לעומת זאת, לאסכולה של השוק החור פשי שלוח הרסן היו תשובות מוכנות לכל. תראו את הביטחון העצמי הרב שבו כתב והרצה אבי הקפיטליזם המוחלט, פרופ' מילטון פרידמן. ממשיכי דרכו הסירו מעצמם את שאריות ההיסוסים ודהרו קדימה. השיח התקשורתי התמלא בקביעות מהסוג: השוק יודע הכי טוב, השוק תמיד צודק. קולם של המתלבטים נבלע בהמולת הבטוחים בעצמם. כך היה אצל הפרופסורים – שרבים מהם התחילו לעבוד בשביל בתי ההשקעה והתפרנסו מתחזויותיהם האופטימיות – כך אצל הפקידים שלמדו אצלם כלכלה וכך אצל העיתונאים שהקשיבו להם בחרת קודש. שרלטנות טכנית ושרלטנות פקידותית הפכו לנורמה והפילו את הכלכלה. המקצוע לא מושך אנשים צעירים שבאים עם שליחות גדולה. לו הייתי חוזר ללמד כלכלה היום, הייתי לכן מלמד אותה אחרת: שואל את כל השאלות מחדש".

רובינשטיין: "אנחנו נוגעים פה בפסיכולוגיה של הכלכלנים, שהם יצורים ארוגנטיים ללא קשר למודלים שבהם משתמשים. הכלכלנים האקדמיים, כלומר אנחנו, מבוססים היטב בעולם האקדמי ובחברה. ומתוך העמדה הבורגנית והנוחה הזאת קשה מאוד לבוא ולטעון נגד השיטה".

לוי: "נכון שהיה נתק בין כלכלה מודרנית כפי שהיא נחקרת ונלמדת באקדמיה לבין המציאות הכלכלית-פיננסית-פוליטית, והנתק הזה מדרג, אבל בשום פנים לא פוסל את הישגי המחקר הכי לכלי. מדע הכלכלה הנלמד כבר כ-200 שנה לא פשט את הרגל רק משום שאירוע דרמטי אחד לא מתיישב עם חלק מהמודלים שהתפתחו באחרונה. זו פסילה קיצונית ולא מבוססת. צריך טיפה להימנע את הטון כשמדברים על הכלכלה כעל מדע שפתאום הפך למיותר. מחקר כלכלי בסיסי הרי לא צריך להיות רלוונטי מיידית למקבלי החלטות".

פרופ' בן-ציון זילברפרב: "באמת, הבה לא נפליג בהפרזות. אני מכיר כלכלנים מעטים בלבד שטענו כי המשבר של 2008 כמותו כמשבר 1929. הכל הרי השתנה מאז ללא היכה. משברים מהסוג הזה קורים פעם בעשרות שנים, וכל פעם מחדש הם מפתיעים את הכלכלנים של זמנם. אני לא רואה בכך את הבעיה העיקרית של הכלכלה. זו תדירות מחללים שאפשר להיות איתה".

לדעתך, אם כן, הכלכלנים פטורים מח-

מכך היא ההונוחה של כלכלה פוליטית, ובמיוחד כלכלה שהנושא שלה הוא חקר המוסדות הפוליטיים המקבלים את ההכרעות הגורליות. מה אנחנו, כלכלנים, יכולים להגיד על ההשלכות של בחירות הנערכות מדי שנתיים וחצי? מה הנזקים שנגרמים על ידי ראייה קצרת טווח של פוליטיקאים? למה הממשל האמריקאי היוצא כה היסט לפעול?"

לא רק הפוליטיקאים היו קצרי-ראות. גם בכירי המגזר העסקי והפיננסי, גם פרופסורים.

זילברפרב: "אכן, אנשים שעמדו בראש תאגידים פיננסיים מובילים תומצו לפעול למקסימום רווחים במינימום זמן. שיטת התגמול המעוותת עודדה אותם לקחת סיכונים מטורפים, לא על חשבונם אלא על חשבון הציבור שאת כספו הם ניהלו. הם ידעו שבמקרה של הצלחה יגרפו בונדסים שיסדרו להם את החיים הטובים לדורות, להם ולצאצאיהם. ובמקרה של מפולת, הם לא יישאו בשום נטל ולא יתבקשו להחזיר את הכסף".

בן-שחר: "אפשר להביא מאות דוגמאות של פרופסורים שסרחו ואפשר להביא אלפי דוגמאות של עבודה שרלטנית עם מודלים מתמטיים. אבל בסופו של דבר אי אפשר להתכחש לעובדה שהאנשים שהובילו את המערכה נגד המשבר, רבים מהם פרופסורים לכלכלה בעבר ובהווה, נשענו על בסיס רחב של ידע נצבר – ושהידע הוכיח את שימושיותו. כך היה בשנה החולפת בארה"ב ובריטניה וכך היה בישראל ב-1985 כאשר קבוצה של פרופסורים לכלכלה הכינה את תוכנית הייצוב. ב-2008 לא אחר אלא פרופסור לכלכלה, הנגיד סטנלי פישר, נטל לידיו את היוזמה למדיניות אי-יממשברית. צריך לכן להיזהר מהפופוליוז הצועק ללא הרף: הכל נהרס, הכל אבוד. אני מלא הערכה לכלכלנים שדווקא לא איבדו את קור רוחם".

אחרי שנתיים של משבר הציבור שואל אותנו בקול רם – וזו שאלה שאני שומע שוב ושוב בפגישות עם קוראים – האם לא רצוי לסגור את המחלקות לכלכלה באוניברסיטאות אחרי הפאשלה הגדולה? במה הועילו בוגריהן?

אקשטיין: "לסגור? בשום פנים ואופן לא. מישהו מציע לסגור את המחלקה לגיאולוגיה אחרי צונאמי? אבל יש לנו הרבה מה לשפף יש לנו הרבה מה ללמוד. הכלכלה אחרי המשבר הזה תהיה יותר טובה כי היא תלמד איך למלא את החללים שבה".